

PTT december 2005: recordaantal routes, veel Barmstijzen, weinig Roeken

Ruim 400 tellers waren in december 2005 actief om wintervogels en zoogdieren te tellen voor het Punt-Transect-Tellingenproject (PTT) van SOVON & CBS. Deze telling was alweer de 28e in december (incl. twee proeftellingen). Hieronder een impressie van de resultaten met dit keer extra aandacht voor de barmstijzen-invasie van 2005 en de aantalsontwikkeling van Roeken.

Grote Barmstijzen. Foto: Arie Ouwerkerk

December 2005

De winter van 2005/06 was volgens de karakterisering van IJnsen 'vrij zacht', waarmee we nu een reeks van acht (vrij tot zeer) zachte en één normale winter (2002/03) achter de rug hebben. Echt koud werd het de gehele winter niet, de minimumtemperatuur daalde in De Bilt geen enkele keer onder de -10°C. Oktober en de eerste helft van november waren zeer zacht. Pas eind november daalde de temperatuur tot ruim beneden normaal, en dat was ook het geval aan het begin en eind van de telperiode, die van 15 december tot en met 1 januari loopt. Er waren voldoende dagen met goed winterweer om het veld in te gaan. In totaal werden (minimaal) 442 routes geteld, nog meer dan het recordaantal van december 1999 (434). Van de 19 nieuwe routes was die langs de noordkust van Walcheren spectaculair: liefst 94 soorten (en bedenkt: het zijn maar 20 telpunten, die ieder 5 minuten geteld worden). Alleen in december 2000, op Vlieland, werden er ooit meer soorten op een route gezien (95).

In totaal werden in december 2005 1,5 miljoen vogels gezien verdeeld over 190 soorten. De talrijkste soorten waren Smient (261.000), Kogans (187.000) en Brandgans (92.000), samen goed voor ruim een derde van alle vogels. Zoals gewoonlijk ontbraken Zwarte Kraai, Merel, Koolmees en Buizerd maar zelden op een route (presentie resp. 98,6%, 97,9%, 96,6% en 93,1%). Bijzondere soorten waren Roze Pelikaan (1), Middelste Jager (2), Pontische Meeuw (2) en Middelste Bonte Specht (1).

Barmstijzen-invasie najaar 2005

Eén van de opvallendste soorten in december 2005 was de barmstijzen. Tussen begin november en half december 2005 werd op trektelposten al veel trek gemeld. Een deel van deze vogels bleef in ons land pleisteren. In totaal werden op 106 van de 442 PTT-routes 2337 'barmstijzen' gemeld. Als de soort werd bepaald, ging het vrijwel steeds om Grote Barmstijzen (540); Kleine Barmstijzen (2) waren, conform de verwachting, veel zeldzamer. De invasie van de afgelopen winter was voor het PTT-project de op één-na grootste ooit. Alleen in 1986 werden meer

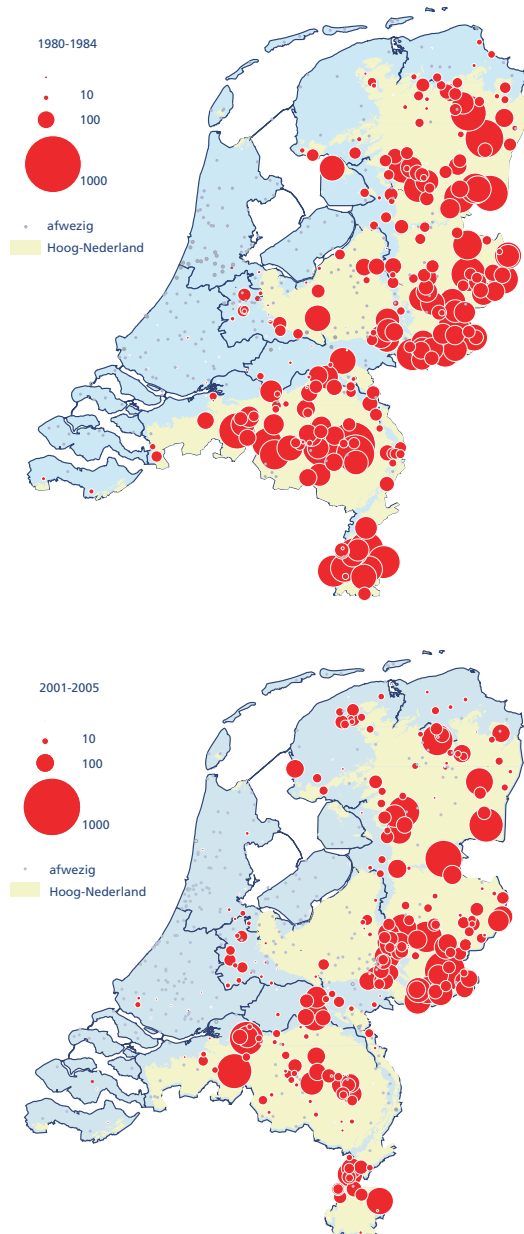
vogels gezien, zowel absoluut (4304 ex.) als gemiddeld per route (figuur 2). Routes met veel barmstijzen in december 2005 waren Langenholte-Zwolle (Ov; 350) en Kamerik-Hollandse kade (Ut; 140). Op de route Loenermark (Gl) werden 229 Grote Barmstijzen gemeld (waarvan 220 op één telpunt) en in De Bilt-zuid (Ut) 119 (samen met één Kleine Barmstijzen werd gezien in Denekamp (Ov)).

Soms zijn er het jaar na een invasie opnieuw relatief veel barmstijzen. Dit was het geval na de invasie van 1995 (figuur 2), niet echter na die van 1986, 1988 en 1990. De PTT-telling van december 2006 zal uitwijzen of er ook dit keer een 'nail-effect' optreedt. Het vrijwel ontbreken van trekkende barmstijzen in november doet echter vermoeden dat dit niet het geval zal zijn.

Roek in Nederland: meer broedvogels, minder wintervogels

De trend als broed- en wintervogel is bij de Roek vrijwel tegengesteld (figuur 3). In de eerste tien PTT-jaren bleef het aantal wintervogels stabiel terwijl dat van broedvogels verdubbeld. In 1990-2005 halveerde het aantal wintervogels terwijl het aantal broedparen eerst met 60% toenam om vervolgens weer wat te dalen. De toename als broedvogel was onderdeel van herstel van een inzakking in de jaren zestig en zeventig, veroorzaakt door intensieve vervolging (jaarrond bescherming pas vanaf 1977) en landbouwgif.

In zes regio's was trendberekening over 1983-2005 mogelijk. In het Laagveengebied (Utrecht, Friesland) en Noordelijk Zeekleigebied (Groningen, Noord-Friesland) namen de winteraantallen toe, op de Hoge Zandgronden Noord (Drenthe) en het Rivierengebied (vooral Waal en IJssel) waren ze stabiel, op de Hoge Zandgronden Midden (Achterhoek, Twente) en de Hoge Zandgronden Zuid (Noord-Brabant, Limburg) namen ze af. Figuur 4 toont de trend in drie regio's. Daarbij moet men zich realiseren dat de hoogte van de index niets zegt over het aantal vogels. Gemiddeld werden in 2001-05 de meeste Roeken gezien op Hoge Zand-

Figuur 1. Verspreiding van Roek in december 1980-84 en 2001-2005 (aantal per route).

Roeken: waar vandaan, waarheen?

Adulte Nederlandse Roeken blijven na de broedtijd in eigen land, terwijl een deel van de jonge vogels in Zuidoost-Engeland overwintert. De winterpopulatie wordt aangevuld met vogels uit Noord- en Oost-Europa. Hier is hij een talrijke broedvogel in met name Rusland (geen aantalschatting en trend bekend), Wit-Rusland (600.000-800.000 paren; stabiel in 1970-90) en Polen (150.000-200.000, afname). Aantallen die redelijk vergelijkbaar zijn met de Nederlandse populatie van rond 55.000 paren zijn aanwezig in Denemarken (40.000-50.000, lichte toename), Duitsland (54.000-64.000, toename) en Zuid-Zweden (35.000-40.000, toename). De winterver spreiding in ons land wijkt maar weinig af van die in de broedtijd, met een zwaartepunt op de hogere zandgronden en het rivierengebied (figuur 1). In 1980-2005 werden in Gelderland en Noord-Brabant gemiddeld de meeste overwinteraars gezien (resp. 85,2 en 81,5 per route). Ook in Limburg (70,0), Drenthe (65,7) en Overijssel (60,7) is de soort talrijk terwijl hij vrijwel ontbreekt in Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland (rond 0,5).

gronden Zuid (69,5 per route), gevolgd door Hoge Zandgronden Noord (36,6) en Laagveen (21,7).

De afname als wintervogel blijkt ook de verspreiding tijdens de eerste en laatste vijf jaar van het PTT-project. Let bijvoorbeeld op de ijlere verspreiding in Twente en Noord-Brabant (Figuur 1, vorige pagina). Gemiddeld over heel Nederland halveerde het aantal Roeken per route van 53,1 (1980-84) naar 26,6 (2001-05). Ook het aantal routes met Roeken, de presentie, is fors gedaald (50,7% resp. 37,5%).

In Denemarken lijkt iets vergelijkbaars aan de hand te zijn: de broedpopulatie nam sinds 1975 met 30% toe terwijl de winterpopulatie stabiel bleef.

Minder buitenlandse Roeken

De afname als wintervogel laat zich niet rijmen met de groeiende eigen broedpopulatie. Ook is het niet aannemelijk - denk aan de lange reeks van zachte winters - dat onze eigen populatie in toenemende mate in het buitenland overwintert. Blijkbaar komen dus steeds minder Oost- en Noord-Europese Roeken onze kant op. Dit blijkt ook de afgenomen aantallen op trektelposten.

Trekkende Roeken worden in het najaar (half oktober - half november) vooral gezien ten oosten van de lijn Twente-Achterhoek-Peel. Hier passeren Oost-Europese vogels op weg naar overwinteringsgebieden in Noordwest-Frankrijk. Het kan om flinke aantallen gaan, zoals in Zuid-Limburg op telpost Aan de Majoor bij Koningsbosch (o.a. 732 en 672 en op 30 en 31 oktober 2005, www.trektellen.nl).

Roek, Groessen, 10 januari 2005.
Foto: Harvey van Diek

Deze aantallen blijven echter ver achter bij Zuid-Limburgse dagrecords uit begin jaren tachtig (4142 op 23 oktober 1982, Geleen). Vanaf telpost De Vliet, Winterswijk werden begin jaren tachtig zo'n 2000 trekkende Roeken per najaar genoteerd, in 1999 slechts een kwart daarvan (R. Kwak). Ook langs de Hollandse kust worden trekkers schaars. In 1980-93 werden op telpost De Vulkaan, Den Haag, maximaal 1543 Roeken geteld (27 oktober 1986), in 2004-06 slechts 99, 36 resp. 16 (R. van der Vliet). Afnemende aantallen trekkende Roeken in Falsterbo, Zweden (1975-2002) passen in het beeld.

Aangezien de aantallen broedende Roeken in het herkomstgebied van onze wintervogels niet duidelijk zijn afgenomen (met uitzondering van Polen), ligt een veranderde trekstrategie voor de hand. Dit zou in het spoor zijn van de Bonte Kraai, die in toenemende mate in noordoostelijke gebieden is gaan overwinteren, deels als gevolg van betere voedselomstandigheden in de winter. Hierover is echter onvoldoende bekend. Dat onderzoek in Oost-Duitsland suggereert dat het (toch al lage) aandeel jonge Roeken in wintergroepen afneemt, is in dit verband intrigerend.

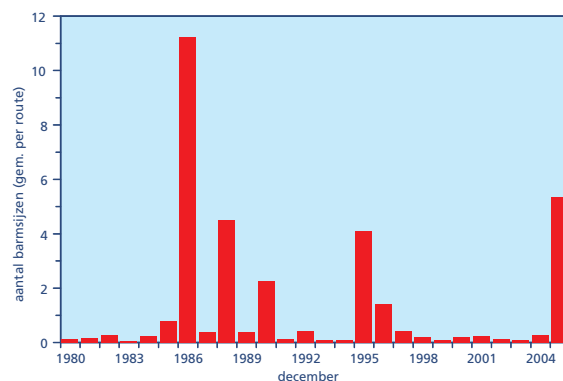
Hoeveel Roeken?

In 1978-83 werd de Nederlandse winterpopulatie op tenminste 200.000 vogels geschat (aanname: 250.000), terwijl er in 1980 20.000 paren in ons land nestelden. Wanneer ervan wordt uitgegaan dat ieder paar 1,5 jongen grootbracht en de helft van de jongen weg trok naar Engeland, zou dit betekenen dat de c. 55.000 Nederlandse Roeken 's winters aangevuld werden met bijna 200.000 buitenlandse vogels. De PTT-trend geeft aan dat de winterpopulatie nu zo'n 35% lager is (zeg 160.000 vogels). Van de huidige broedpopulatie (50.000 paren) zouden, bij gelijkblijvend broedsucces en aandeel wegtrekkers, ruim 137.000 vogels in eigen land overwinteren. Dan zouden er nog maar 23.000 buitenlandse Roeken aanwezig zijn in de winterpopulatie (14%, tegen 78% rond 1980). Hoewel deze rekensommen berusten op te veel aannames om harde conclusies mogelijk te maken, geeft het wel een idee van de verschuivingen binnen de winterpopulatie.

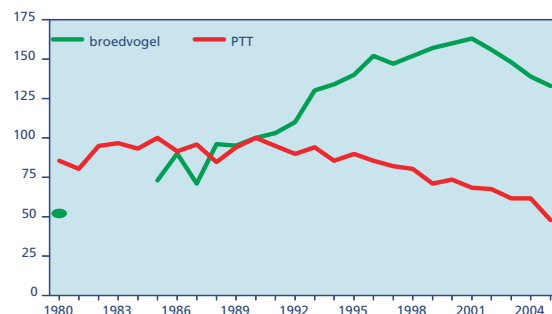
Of een verdere afname als wintervogel de komende jaren in het verschiet ligt, zal uit toekomstige PTT-tellingen moeten blijken.

Arjan Boele

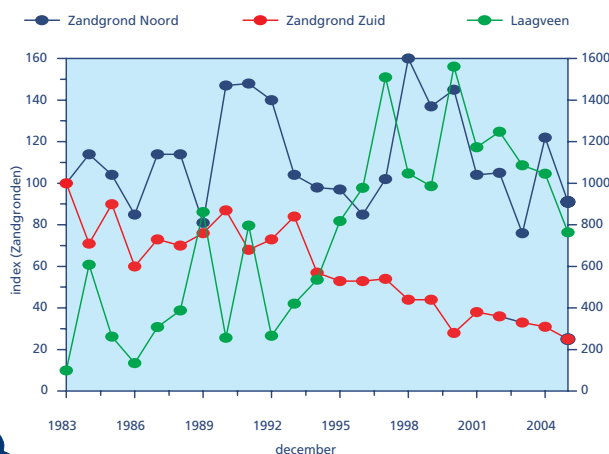
Het PTT wordt georganiseerd in samenwerking met het CBS.

Figuur 2. Aantalsontwikkeling van barmsijs in december 1980-2005 (gemiddeld aantal exemplaren per route).

Figuur 3. Aantalsontwikkeling van Roek als broedvogel (1980, 1985-2005) en wintervogel (1980-2005) (index 1990 = 100).

Figuur 4. Aantalsontwikkeling van Roek in drie regio's: Hoge Zandgronden Noord, Hoge Zandgronden Zuid en Laagveen (index 1983 = 100, let op verschillende y-assen, zie ook tekst).